

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАКТИК ДЛЯ БАКАЛАВРІВ КІЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ В МЕЖАХ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Катерина ДЕРЕВСЬКА, Ірина ВИШЕНСЬКА, Сергій ІСАЄВ

Публікація розкриває важливість для студентів екологічного напрямку підготовки проведення польових практик в межах природоохоронних територій в різних регіонах України. Це пов'язано з різнобічністю екологічних аспектів геологічного середовища певних природних ділянок, значним біологічним та ландшафтним різноманіттям заповідних територій, а також мінливими метеорологічними умовами, що притаманні кожному регіону України. Проведення польових практик сприяє кращому засвоєнню студентами здобутих теоретичних знань, отриманих ними протягом навчання. Описано практичні навички геологічних та геоморфологічних досліджень, ботанічних спостережень та екологічного моніторингу, які використовуються студентами в ході навчання чи досліджень. Наведено приклади проведення екологічних практик на базі таких об'єктів Природно-заповідного фонду України як Національні природні парки «Нижньосульський» (Черкаська та Полтавська обл.), «Голосіївський» (м.Київ), «Мезинський» (Чернігівська обл.); Регіональні ландшафтні парки «Сеймський» (Сумська обл.), «Міжріченський» (Чернігівська обл.); а також Карпатський біосферний заповідник (Івано-Франківська обл.) і ландшафтний заказник державного значення «Ржищівський» (Київська обл.). Підкреслено, що проведення польових досліджень і навчань вимагають як від викладачів, так і від студентів додаткових зусиль, але польові практики є важливими для забезпечення відповідного рівня підготовки фахівців-екологів. Сучасні комплексні підходи до проходження навчально-дослідницьких практик в Києво-Могилянській академії ґрунтуються на поєднанні освіти та науки, пов'язані з підвищенням науково-дослідницької компетентності у студентів протягом усього періоду навчання. Отримані фактичні дані студенти аналізують зі своїми науковими керівниками і використовують при виконанні курсових, дипломних робіт та підготовки наукових публікацій.

Ключові слова: студентські практики, природоохоронні території, ботанічні спостереження, навколишнє середовище.

Національний університет «Києво-Могилянська академія», вул. Григорія Сковороди, 2, Київ, 04655, Україна;
e-mail: derevska@ukma.edu.ua, vyshenska@ukma.edu.ua, isayev@ukma.edu.ua

Деревська К.: <https://orcid.org/0000-0003-4796-4715>

Вишенська І.: <https://orcid.org/0000-0002-2075-5705>

Ісаєв С.: <https://orcid.org/0009-0003-8984-0718>

Experience of organizing environmental field trainings for bachelors at the Kyiv-Mohyla Academy within the protected territories of Ukraine

Derevska K., Vyshenska I., Isayev S.

The publication reveals the importance for students of the ecological direction of training of conducting field practices within nature reserves in different regions of Ukraine. This is due to the diversity of ecological aspects of the geological environment of certain natural areas, the significant biological and landscape diversity of protected areas, as well as the changing meteorological conditions inherent in each region of Ukraine. Conducting field practices contributes to better assimilation by students of the theoretical knowledge they have acquired during their studies. The practical skills of geological and geomorphological research, botanical observations and environmental monitoring, which are used by students during their studies or research, are described. Examples of conducting environmental practices on the basis of such objects of the Nature Reserve Fund of Ukraine as the National Natural Parks "Nyzhnyosulsky" (Cherkasy and Poltava regions), "Holosiivsky" (Kyiv city), "Mezynsky" (Chernihiv region); Regional landscape parks "Seymsky" (Sumy region), "Mizhrichensky" (Chernihiv region); as well as the Carpathian Biosphere Reserve (Ivano-Frankivsk region) and the landscape reserve of state importance "Rzhyschivsky" (Kyiv region). It is emphasized that conducting field research and training requires additional efforts from both teachers and students, but field practices are important for ensuring the appropriate level of training of environmental specialists. Modern comprehensive approaches to conducting educational and research practices at the Kyiv-Mohyla

Academy are based on a combination of education and science, associated with increasing scientific and research competence in students throughout the entire period of study. Students analyze the obtained factual data with their scientific supervisors and use them in completing coursework, diploma theses and preparing scientific publications.

Key words: *student trainings, Nature Reserves, botanical observations, environment.*

National University "Kyiv-Mohyla Academy", 2, Hryhoriia Skovorody Str., Kyiv, 04655, Ukraine; e-mail: derevska@ukma.edu.ua; vyshenska@ukma.edu.ua; isayev@ukma.edu.ua

Derevska K.: <https://orcid.org/0000-0003-4796-4715>,

Vyshenska I.: <https://orcid.org/0000-0002-2075-5705>

Isayev S.: <https://orcid.org/0009-0003-8984-0718>

Вступ

Одним із головних завдань заповідної справи є збереження ландшафтів, біорізноманіття, природних комплексів та об'єктів на їх територіях, здійснення наукових досліджень із метою підтримки та розширення локацій природного існування певних видів, впровадження освітнього процесу та рекреаційних заходів. Для запровадження такої діяльності природоохоронні заклади в Україні співпрацюють із фахівцями природничих спеціальностей різних інституцій та університетів, що сприяє їх науковим та виховним діям.

Національний університет «Києво-Могилянська академія» є багатoproфільним навчальним закладом, що охоплюють значний спектр галузей знань і здійснює як освітню, так і наукову діяльність. Відповідно навчального плану спеціальності 101 (Е2) «Екологія» освітнього ступеня бакалавра на факультеті природничих наук Києво-Могилянської академії до навчального процесу включено організацію і проходження польових практик студентами 1-3 року навчання. До 2014 р. кафедра екології природничого факультету НаУКМА багато років проводила польові практики на базі Карадазького природного заповідника НАН України. Після анексії Криму кафедра екології вже 10 років співпрацює з закладами, що представляють Національні, регіональні природні парки та заповідники України.

Метою роботи було показати важливість та значення польових практик студентів екологів в межах природоохоронних територій для засвоєння здобутих теоретичних знань, отриманих ними протягом навчання.

Матеріал та методики

Дослідження ефективності проведення польових навчальних і дослідницьких практик проводили за результатами захистів підсумкових звітів студентів. Для аналізу враховували проведення практик у 2014–2025 роках. Базами практик були об'єкти ПЗФ України різного масштабу і географічного розташування. Серед них були НПП «Нижняосульський» (Черкаська та Полтавська обл.), НПП «Голосіївський»

(м.Київ), «Мезинський» (Чернігівська обл.); РЛП «Сеймський» (Сумська обл.), РЛП «Міжріченський» (Чернігівська обл.); Карпатський біосферний заповідник (Івано-Франківська обл.); ландшафтний заказник державного значення «Ржівцівський» (Київська обл.). Польові завдання для студентів готувались як за традиційними методиками (Beiko et al. 2000), так і з використанням сучасних технологій GIS, баз даних GBIF, iNaturalist тощо (Derevska, Vyshenska 2023).

Результати та обговорення

Кожна природоохоронна територія має свої особливості і виразність, що допомагає студентам ґрунтовніше ознайомитися з властивостями навколишнього середовища та опанувати екологічні знання і практики (Derevska et al. 2019). Для прикладу, слід зазначити, що НПП «Нижняосульський» є одним з небагатьох парків в країні, що містять заповідні ділянки різного рангу: ландшафтні, ентомологічні, гідрологічні тощо. Територія парку має складну геолого-геоморфологічну будову, що зберігає сліди останнього плейстоценового зледеніння, відповідно має виходи на поверхню водно-льодовикових породних комплексів, які відслонюються на схилах річок, ярів та балок. Геологічне середовище Пониззя Сули сприяє розвитку рідкісних та червонокнижних рослин, які, у свою чергу, формують середовище для орнітофауни. Тут нараховується близько 200 видів птахів, серед яких є гніздові, залітні, осілі, а також такі, що пов'язані з сезонною міграцією (за даними Клестов М.Л., Джума В.І., 2025). Важливою локацією для проведення навчальних практик для студентів-екологів залишається м. Ржищів. На території ландшафтного заказника державного значення «Ржищівський» працює екологічна станція «Глибокі Баликі», яка входить до мережі екологічних станцій України. Станцію було створено для реалізації глобальних цілей сталого розвитку екологічного характеру та підтримки Європейського зеленого курсу на локальному рівні. На сьогодні це один з головних осередків екологічних знань, ґрунтова демон-

страційна платформа, де можна побачити практичні екологічні рішення. РЛП «Міжріченський» є одним з найбільших за площею серед природних парків в Україні, якій знаходиться на міжріччі річок Дніпро і Десна та охоплює значний лісовий масив, болотні угіддя та напівпустельні ділянки.

Екологічні польові практики мають на меті закріплення теоретичних знань та компетенцій, які було здобуто під час вивчення професійних курсів з екології, та набуття відповідного практичного досвіду. Під час війни використовуються безпечні території (не менше ніж за 100 км від зони бойових дій). Ботанічні спостереження і аналіз рослин має на меті: ознайомлення з флорою різних регіонів країни; вивчення лісової, лучної, прибережно-водної, водної, болотної, галофітної, псамофітної та синантропної рослинності природоохоронних територій. На протязі польової літньої практики студенти ознайомлюються з фіторізноманіттям в природі та культурі, особливостями їх зростання та адаптивним пристосуванням до виживання в різних ценозах. Вивчають окремі рослини та їх угруповання, отримують конкретні уявлення про основні життєві форми рослин, способи їх розмноження та розселення, розподіл рослин в залежності від екологічних та ценотичних умов. Студенти закріплюють навички польових спостережень та описують визначені рослини, проводять гербаризацію з наступним створенням колекцій. В ході самостійних досліджень студенти набувають первісну флористичну підготовку (знання латинських та українських назв 250 видів флори, гербаризація рослин певних екологічних груп). Зібрані студентами матеріали у подальшому використовуються при написанні дипломних робіт та колективних наукових публікацій. Геологічні та геоморфологічні дослідження складаються з проведення спостережень, аналізу геологічної будови регіону, визначення гірських порід, їх складу, властивостей та вразливості від екзогенних геологічних процесів. Визначаються екологічні аспекти геологічного середовища та антропогенний вплив на складові ландшафтів, описується стан ґрунтів в межах полігону за допомогою біоіндикаторів, фізико-механічні та хімічний властивості, родючість тощо. Досліджуються та виокремлюються різні типи ландшафтів вибраних полігонів за типологічними одиницями, визначаються їх особливості. За допомогою отриманих знань виокремлюються природний і антропогенний ландшафти, встановлюються їх морфологічні одиниці, складаються ландшафтні карти полігону тощо. Навчальна та дослідницька

практики передбачають ознайомлення та опанування студентами комплексу передових методів досліджень навколишнього середовища з використанням Інтернет ресурсів, геоінформаційних інструментів і баз даних біорізноманіття (QGIS, ArcGIS Pro, Google Earth Maps, iNaturalist тощо). В ході польових дій студенти також самостійно аналізують стан водних об'єктів та ґрунтів. Так студентами відбирають проби з метою дослідження жорсткості та водневого показника pH води чи водної ґрунтової витяжки. Аналіз жорсткості водних об'єктів виконується також мобільним методом за допомогою смужок індикаторів, що дозволяє визначити наявність і концентрацію мінеральних солей у воді. За допомогою переносної станції Sapphire64, що є дослідною мобільною станцією громадського моніторингу якості повітря (від команди розробників EcoCity), студенти аналізують стан атмосферного повітря в межах території екологічних випробувань. Сучасні підходи до проведення подібних практик екологічного спрямування в Києво-Могилянській академії ґрунтуються на поєднанні освіти та науки, що пов'язано з розвитком науково-дослідницької активності у студентів протягом усього навчання. Студенти під час проходження практик в м. Києві також відвідують Ботанічний сад імені М.М. Гришка, Київський зоопарк, Національний науково-природничий музей НАН України, де проводяться відповідні практичні заняття. Практики закінчується захистом звітів з представленням комплексу засвоєних методів, альбому фотографій, малюнків та аналізу ландшафту обраного полігону.

Висновки

Досвід організації навчальних та дослідницьких практик за останні понад десять років для бакалаврів Києво-Могилянської академії в межах заповідних територій України залишається однією з головних етапів засвоєння здобутих теоретичних знань та набуття відповідного практичного досвіду у сфері екології. Сучасні комплексні підходи до проходження навчально-дослідницьких практик в Києво-Могилянській академії ґрунтуються на поєднанні освіти та науки, пов'язані з підвищенням науково-дослідницької компетентності у студентів протягом усього періоду навчання. Названі природоохоронні території вже тривалий час виступають об'єктом наукових досліджень та екологічного моніторингу. Отримані фактичні дані аналізуються і використовуються у висновках курсових, дипломних робіт та наукових публікаціях.

- BEIKO, I. V., BOGOLUBOV, V. M., VYSHENSKA, I. G., DIDUKH, Ya. P., ZAMOSTIAN, V. P., ISAYEV, S. D., KARPENKO, V. I. (2000) Laboratory and field training in Environmental Studies. Phytosocicentre, Kyiv. (In Ukrainian).
- DEREVSKA, K. I., VYSHENSKA, I. G., SHEVTSOVA, L. V.† (2019) Conducting educational ecological practices for students within the facilities of the Northern Forest Reserve of Ukraine. *Research Papers of NaUKMA. Biology and Ecology*, V. 2, P. 54–58 DOI: 10.18523/2617-4529.2019.2.54-58. (in Ukrainian).
- DEREVSKA, K. I., VYSHENSKA, I. G. (2023) Modern approaches to conducting educational and research practices of an ecological orientation at the Kyiv-Mohyla Academy. *Current problems of environmental research: Materials of the X International Scientific Conference (Sumy-Trostianets, May 25-27, 2023)*. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko. P. 301–302 (in Ukrainian).

Дата надходження статті: 01.10.2025

Дата прийняття статті: 28.11.2025

Опубліковано: 17.11.2025